

Archeologie 2012

Recent archeologisch onderzoek in Vlaams-Brabant

We leven in een snelle wereld. We razen in ongezien tempo over de aardbol en door het leven, onze omgeving verandert razendsnel. Dat levert allemaal boeiende avonturen op en een schat aan ervaringen: ons blikveld lijkt ruimer dan ooit, de wereld wordt ons dorp, we vinden onszelf als het ware opnieuw uit.

Maar zoals Milan Kundera het zegt in 'De traagheid': "Als de dingen te snel gaan, kun je van niets meer zeker zijn, zelfs niet van jezelf". Het lijkt er inderdaad op dat hoe sneller alles vooruit gaat, hoe meer we tegelijkertijd behoefte hebben aan een tegengewicht, aan rust en traagheid, aan kennis over onszelf en ons verleden.

Want om bij al die snelheid niet uit de bocht te vliegen is de kennis van dat verleden net zo belangrijk als de fascinatie voor de toekomst. Archeologie is één van die manieren om deze kennis op peil te houden.

Al jaren investeert de provincie daarom in de ondersteuning van archeologisch onderzoek. Ook de organisatie van de jaarlijkse dag van de amateurarcheoloog is binnen dat kader een vaste waarde geworden. Omdat archeologie ons de nodige ruggengraat kan bieden om die boeiende toekomst met vertrouwen tegemoet te zien.

Elke Zelderloo
Gedeputeerde voor cultuur, jeugd en Vlaams karakter

- 4 Archeologisch vooronderzoek langsheen de oever van de oude Zenne: Halle-Joseph Possozplein
- 6 De Keizersberg van Leuven: een archeologisch onderzoek naar de zuidelijke toegang
- 10 Het archeologisch vooronderzoek in de noordelijke en oostelijke pandgang van de Sint-Geertruiabdij te Leuven
- 13 Archeologische opgraving aan de Gildenstraat te Rotselaar
- 15 Resten uit een nabij verleden: archeologische toevalsvondsten in Vlaams-Brabant in 2012.

Colofon: Deze brochure werd uitgegeven door de provincie Vlaams-Brabant in opdracht van de deputatie in het kader van de infodag archeologie 2012.

Redactie: Hadewijch Degryse, dienst cultuur, provincie Vlaams-Brabant. / Lay-out: grafische cel, provincie Vlaams-Brabant / V.u.: Provincie Vlaams-Brabant, Provincieplein 1, 3000 Leuven / D/2012/8495/31

Archeologisch vooronderzoek langs de oever van de oude Zenne Halle-Joseph Possozplein

Fig. 1 Drinktasje in Chinoiserie

In het kader van een geplande nieuwbouw met fuifzaal voerde een archeologisch team van Monument Vandekerckhove nv in het na-jaar van 2011 een archeologisch vooronderzoek uit. De prospectie gebeurde in opdracht van de stad Halle op een terrein langs het Joseph Possozplein te Halle.

Het terrein bevindt zich ten westen van de Zenne aan de rand van de stad Halle, achter de bewoning langs het Joseph Possozplein. Net ten zuiden van het onderzoeksgebied liep ooit een oude Zennearm die vandaag deels overwelfd is.

We voerden het onderzoek uit in twee fasen. Een eerste fase bestond uit de aanleg van drie korte parallelle sleuven. Nadien volgde een werfopvolging (fase 2).

In de laatste twee eeuwen werd het gebied grondig opgehoogd met een dik pakket van bijna 2 meter. In de vulling hiervan werden enkele industrieel witte borden teruggevonden gefabriceerd door de 'Faiènerie Saint-Ghislain'. Op basis van de stempel dateren we deze na 1892 (fig 3.). Onder dit pakket konden twee oudere tuinniveaus onderscheiden worden waarin zich enkele 18de-eeuwse kuilen aftekenden. Enkele roodgeglazuurde en faiencescherven bevestigen de datering. In de noordwestelijke hoek sneden we een puinkuil met bewerkte zandsteenblokken aan. Vermoedelijk is dit het resultaat van de afbraak van een woning langs het Joseph Possozplein.

Onder de tuinlagen zagen we op bijna 4 meter diepte een kleiig en puinig pakket dat we interpreteren als een afzettingsslaag van de oude Zennearm, die hierlangs stroomde. In de vulling troffen we laat 17de- of vroeg 18de-eeuws vondstmateriaal aan. Een bodemfragment van een drinktasje in zoge-

Fig. 2 Ferrariskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied.

naamde Chinoiserie behoort tot het vondstensemble (fig 1.). Op de buitenwand wordt een Oosters tafereel afgebeeld, op de bodem aan de binnenzijde bevindt zich als merkteken een blauwkleurig pijltje. Een dergelijk drinktasje is een imitatie van Chinees porselein en werd vermoedelijk in Delft geproduceerd.

CONTACT

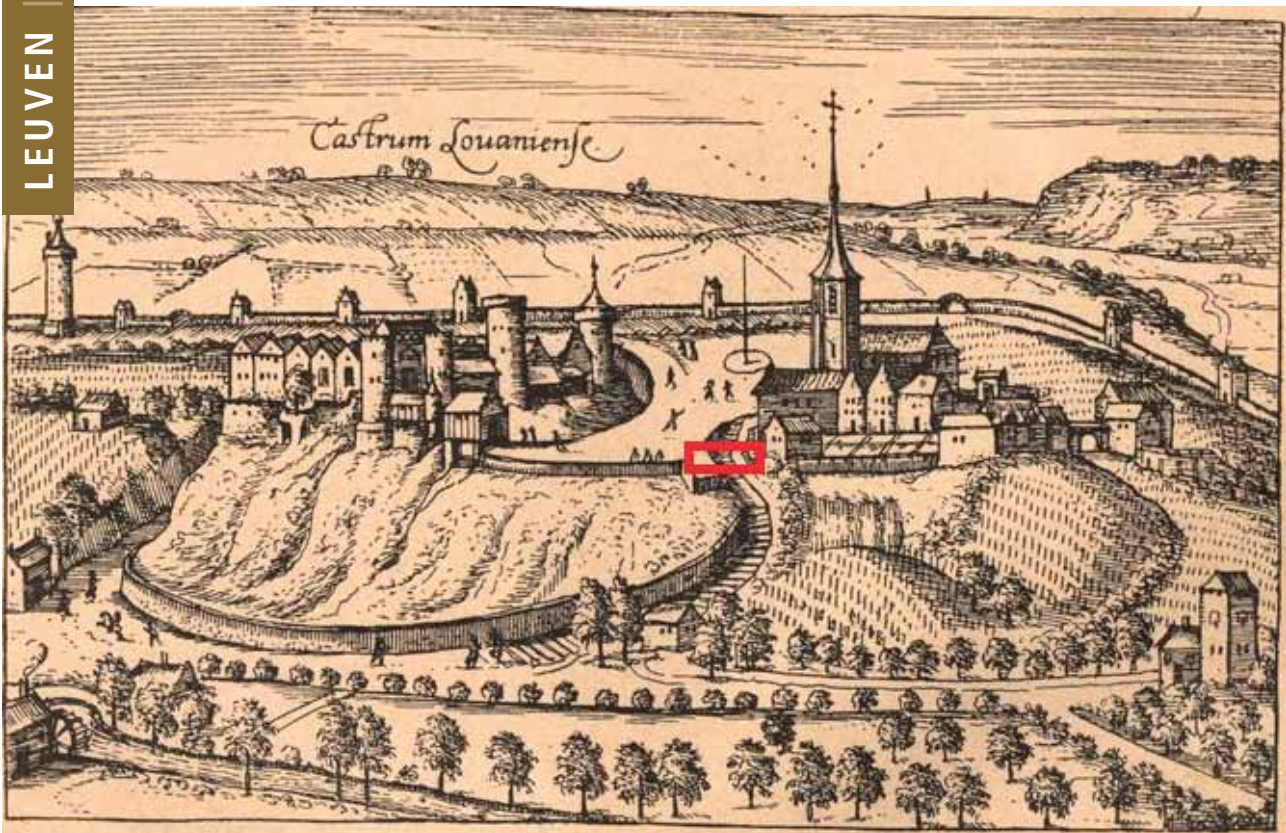
Sharon Van Hove en Maarten Bracke
 Monument Vandekerckhove nv
 Oostrozebekestraat 54
 B-8770 Ingelmunster
www.monument.be

Kort samengevat kunnen we stellen dat het terrein lange tijd een Zenne-oever was, waarna men vanaf de vroege 18de eeuw deze site stelselmatig ophoogde en incorporeerde als tuingronden. We sneden geen bewoningssporen aan binnen het onderzoeksgebied. De 18de-eeuwse Ferrariskaart bevestigt dit (fig. 2). Het gebied wordt aangegeven als tuinzone met bewoning langs de noordelijke en westelijke zijde en de oude Zenne langs de zuidelijke kant.

Fig.3 Industrieel wit aardewerk

De Keizersberg van Leuven Een archeologisch onderzoek naar de zuidelijke toegang

Gravure van Gramaye uit 1606. Zicht op het 'Castrum Lovaniense', de kerk en de achterliggende tweede stadsmuur met aanduiding van de proefsleuf

INLEIDING

In 2011 voerde het archeologisch projectbureau ARON bvba, drie afzonderlijke onderzoeken uit naar aanleiding van de herinrichting van het parkdomein Keizersberg te Leuven. In het voorjaar voerden we een bouwhistorisch onderzoek en een archeologische werfbegeleiding uit. Zowel landschappelijk als archeologisch maakten we een inschatting van de detecteerbaarheid van de originele toegangsweg tot de burcht.

Tijdens een tweede project volgden we de bouwwerken achter de keermuur van de zuidoosthelling op en de aanleg van het wandelpad in de holle weg aan de oostzijde. Hierbij troffen we onder meer muurresten aan die deel uitmaakten van een ouder gebouw, behorende tot de commanderij of een van de bijgebouwen.

Naar aanleiding van de heraanleg van de zuidelijke toegang, achtte het Agentschap Ruimte en Erfgoed, Onroerend Erfgoed een archeologische prospectie met ingreep in de bodem noodzakelijk om de exacte locatie van de historische toegangsweg tot de burcht

te lokaliseren. Bij de verdere inrichting en ontsluiting van het domein kan men zo rekening houden met het aanwezige bodemarchief.

SITUERING

De Keizersberg bevindt zich aan de noordrand van de Leuvense binnenstad. De 'berg' maakt deel uit van de zuidelijke heuvels van het Hageland. Deze hoogtes omringen de stad in het noorden en worden gekenmerkt door steile hellingen en plateauvormige heuveltoppen. Met haar hoogte van 52 m boven de zeespiegel en een oppervlakte van ruim 8 hectare, domineert de Keizersberg het Leuvense stadslandschap.

Het onderzoeksgebied bevond zich op de zuidelijke helling van de Keizersberg, net bovenaan de steile flank die onderaan begrensd wordt door de Burchtstraat. De proefsleuf kruiste een geul waarvan oorspronkelijk gedacht werd dat het een erosiegeul of de oude burchtgracht was.

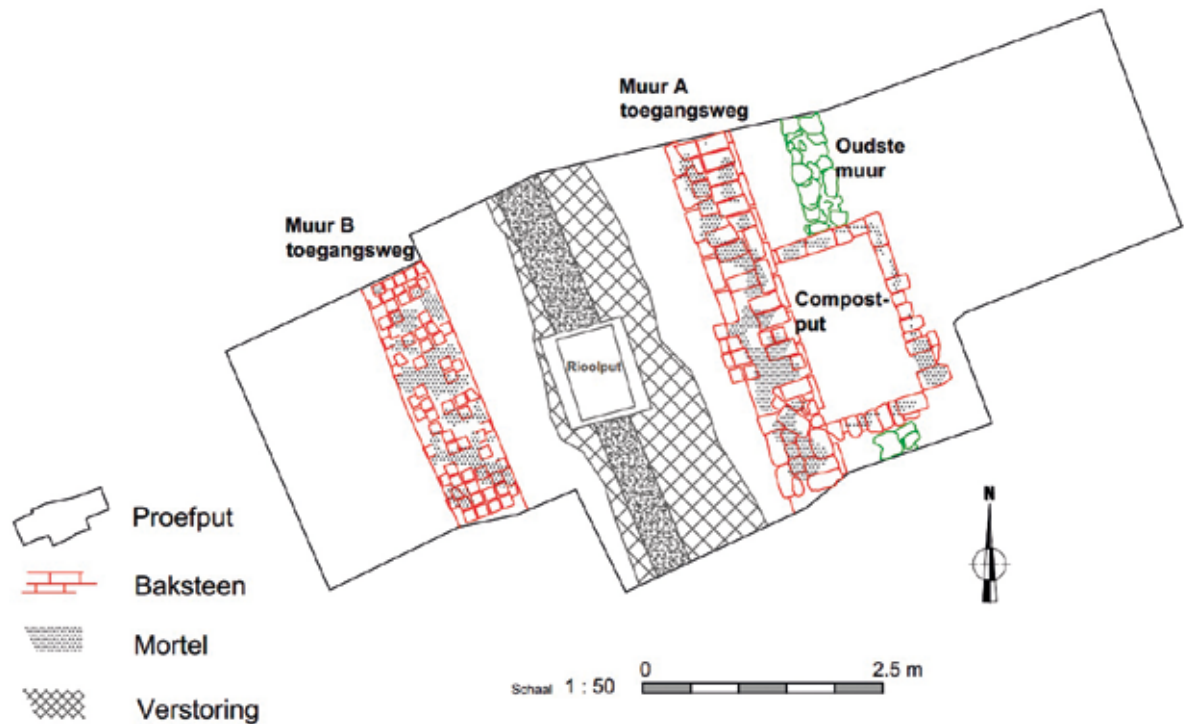

Fig. 1 Overzichtplan van de proefput

HISTORISCHE ACHTERGROND

In de 12de eeuw gaven de graven van Leuven er de voorkeur aan de stadskern te verlaten. Ze betrokken een burcht boven op de Keizersberg, toen nog Borgberch genoemd. Op deze heuvel was naast de hertogelijke burcht tevens de commanderie van de tempelridders, gelegen in het oosten. Vooral de gunstige geografische ligging en het zicht op de verschillende uitvalswegen speelden een belangrijke rol in het bouwen van de burcht. Doorheen de tijd bezetten en verbouwden verschillende eigenaars de burcht. Ook de bewoners van de commanderie veranderden: Hospitaalridders van Sint-Jan vervingen de Tempelridders in 1312.

In 1454 bouwden de Hospitaalridders een nieuwe gotische kerk op de locatie van de kapel. Verschillende gravuren uit de 17de eeuw tonen ons zowel de burcht als de kerk met de gebouwen van de commanderie. Ook de toegangsweg naar de burcht, een reeks trappen die via de zuidflank naar boven liepen, is zichtbaar op de prenten. Een restant van de steunmuur hiervan is nog in situ aanwezig op de helling. Uit historische bronnen weten we dat de toegang tot de burcht, vertrekkend aan het kruispunt van de Ridderstraat/Burchtstraat met de Mechelsestraat, in de 15de eeuw van natuurstenen kasseien werd voorzien. De trap bestond uit brede treden die niet alleen door voetgangers maar ook door ruiters beklommen kon worden. In 1664, en opnieuw in de 18de eeuw, werden verschillende zones afgebroken wegens instortingsgevaar. De natuurstenen treden werden tussen 1897 en 1909 verwijderd, bij de bouw van de huidige abdij van Keizersberg.

Wanneer we de iconografische bronnen bekijken, zien we dat de toegang met stenen trappen startte op een plein dat onderaan de zuidelijke helling gelegen was. De weg liep vervolgens in oostelijke richting hellend omhoog via de flank van de heuvel. Bijna boven maakte hij een scherpe bocht in westelijke richting en eindigde op het plein tussen de commanderie en het poortgebouw van de burcht.

ONDERZOEKSRISULTATEN

Onderzoeksvraag

Oorspronkelijk planden we drie proefsleuven bovenaan de zuidflank met als belangrijkste onderzoeksvraag: Waar is de toegangsweg tot de Keizersberg gelokaliseerd? Deze vraag konden we al beantwoorden aan de hand van de eerste proefsleuf. Deze sleuf (Fig. 1) legden we dwars over een geul waarvan oorspronkelijk gedacht werd dat het een erosiegeul of de oude burchtgracht was. Al snel bleek deze geul een restant van de zuidelijke toegangsweg naar de burchtsite te zijn.

De structuren

De natuurlijke bodem op de plaats van de proefsleuf bestaat uit een groenig zandpakket op hard ijzerzandsteen. In de zuidoostflank van de heuvel vinden we nog sporen van ontginningsgroeves van dit ijzerzandsteen. We troffen de natuurlijke bodem aan op een diepte van 1.60 m. Opvallend was wel dat de oorspronkelijke bodem een andere oriëntatie had dan de huidige. Het is dus mogelijk dat het originele terrein

Fig. 2 Zicht op de 2 parallelle muren.

een afhelling naar het oosten had, waarna de creatie van de toegangsweg de depressie vormde die we nu nog zien.

Centraal in het onderzoeksgebied troffen we enkele recente verstoringen aan: een riolering en een elektriciteitskabel uit de jaren '70. Beide waren niet aangegeven op plannen en liepen waarschijnlijk via de helling verder naar de straatkant. Bij de aanleg van beide verstoringen werden de resten van de oude weg echter nooit opgemerkt of geregistreerd.

Het oudste teruggevonden spoor is een muur met een hoogte van 90 cm, gebouwd op de moederbodem. De 40 cm brede muur liep noord-zuid en bestond uit grote onregelmatige blokken Brabantse kalkzandsteen met een voegsel van groen zand in plaats van kalkmortel. Gezien de ligging van de muur is het mogelijk dat dit een constructie is uit de 12de eeuw die de oudste toegangsweg flankeerde aan de oostkant. Een tegenhanger aan de westkant vonden we echter niet. Latere structuren vernielden deze mogelijk.

Parallel met deze muur vonden we twee jongere muren (fig. 2). Dit zijn de flankeringsmuren van de toegangsweg naar de burcht. Ze lagen op 3 m van elkaar en de oostelijke muur lag op 40 cm van de oudste muur

Fig. 3 Rechthoekige bakstenen put grenzend aan flankeringsmuur.

uit kalkzandsteen. De muren waren 60 cm breed maar hadden variërende hoogtes omdat de bovenkant van de westelijke muur gedeeltelijk afgebroken was. Beide muren waren, net als de oudste muur, gebouwd op het ijzerzandsteen en dieper gefundeerd naarmate de helling daalde. De muurzijdes die de weg flankeerden, waren opgebouwd uit speklagen waarbij de bakstenen in een onregelmatig patroon gevat waren in witgrijze kalkmortel. Tussen de bakstenen bevond zich een strook van drie of vier rijen rechthoekig gekapte Brabantse kalkzandsteen. Deze witte lijn in de muur liep samen met de onderkant van de muur parallel aan de helling. Van de bestrating tussenin vonden we echter geen spoor terug, mogelijk met uitzondering van enkele losse kasseien in de verstoorde laag. De andere zijden van de twee muren waren niet opgebouwd uit speklagen maar enkel uit gemetste baksteen.

Ten oosten van de oostelijke muur vonden we een kleine rechthoekige put van 1 m op 1.60 m terug, gevormd door drie baksteenmuurtjes die tegen deze muur gebouwd waren (fig. 3). De put was bewaard tot op een diepte van 65 cm. De onregelmatige bakstenen waren gevat in een witgele mortel, maar de binnenkant en verbinding met de grote muur was niet afgewerkt. Ondanks de kleine afmeting bevatte de put

Fig. 5 Overvloed aan vondsten in de rechthoekige bakstenen put.

opvallend veel vondsten, waaronder verschillende complete kamerpotten. Deze volledige potten, de geringe diepte en het feit dat de put niet waterdicht was, doen vermoeden dat we hier niet met een beerput maar eventueel met mest- of composthoop te maken hebben. Ten oosten van de aangelegde weg bevonden zich immers ooit wijngaarden en andere gewassen. Inder tusschen complete kamerpotten. Deze volledige potten, de geringe diepte en het feit dat de put niet waterdicht was, doen vermoeden dat we hier niet met een beerput maar eventueel met mest- of composthoop te maken hebben. Ten oosten van de aangelegde weg bevonden zich immers ooit wijngaarden en andere gewassen.

De vondsten

In de proefsleuf werd een totaal van 474 vondsten gedaan, 451 hiervan kwamen uit de put (fig. 4). De 23 overige vondsten werden alle gevonden in de verstoorde laag rondom de riolering. Een van deze vondsten, die buiten zijn context lag, was een Bourgondische duit van de aartshertog Albrecht en Isabella uit 1617.

De vondsten uit de put waren voornamelijk fragmenten aardewerk maar ook een aardewerk pijpje en enkele glas-, bot- en metaalfragmenten. Het botmateriaal was afkomstig van meerdere dieren waaronder groot vee (koe of paard) en een knaagdier (konijn). Eén van de metalen voorwerpen bleek een halve riemtong te zijn, te dateren in de 15de eeuw. Door de aanwezigheid van het aarden pijpje vertelt ons dat de put niet ouder is dan de 16de eeuw.

Bij de 29 glasscherven konden acht individuele objecten herkend worden, waarvan één te determineren was als een grote beker van blauwgroen waldglas uit de periode tussen 1450 en 1525. Deze beker van het type 'Krautstrunk' is bezet met puntnoppen en heeft een geknepen voetring.

Bij de 244 scherven aardewerk zaten er zeven volledige kamerpotten uit geglazuurd Raeren steengoed. In het totaal telden we nog dertien oren en even veel bodems. Minstens twintig kamerpotten met variabele vorm belandden dus in de put. Dit gebeurde vermoedelijk in de 2de helft van de 16de eeuw. Verder kwamen er ook fragmenten voor van een late grape, een roodbakkende kruik met zoutglazuur, twee borden beschilderd met wit slib en Raeren aardewerk. De slibversiering op een van de borden laat ons centraal een grote vogel zien, waarschijnlijk gaat het om een duif. Bij het Raeren aardewerk kwam een klein wijnkannetje voor en een halsfriesfragment versierd met maskers en vegetale motieven. Vermoedelijk was deze scherf een deel van een boerendanskruik. Ook deze vondsten dateren we rond het einde van de 16de eeuw en het begin van de 17de eeuw.

Uit alle voorgaande vondsten concluderen we dat de compostput uit dezelfde periode stamt. Aangezien de put tegen een van de flankerende muren werd gebouwd, is de put jonger dan de toegangsweg en zijn muren. Beide muren kunnen bijgevolg in de 16de eeuw of ouder gedateerd worden.

BESLUIT

Ondanks de recente verstoringen en de afwezigheid van de oude bestrating konden we de oude toegangsweg van de burcht lokaliseren aan de hand van de flankerende muren en een recenter gebouwde compostput met zeer veel vondsten. Met behulp van deze resultaten kan de toekomstige toegangsweg verder ingericht en ontsloten worden.

CONTACT

Patrick Reygel
ARON bvba, Archeologisch Projectbureau
Diestersstraat 44 bus 201, 3800 Sint-Truiden (België)
Tel./Fax (+32)(0)11-72 37 95 / info@aron-online.be
www.aron-online.be

BIBLIOGRAFIE

- **AMAND D. (1999) De Hertogelijke Burcht op de Keizersberg te Leuven (12de-18de eeuw): historisch, overzicht en computerreconstructie, Licentiaatthesis KULeuven.**
- **DECKERS K. (2008) De Keizersberg te Leuven. Beknopte bouwhistorische nota, Leuven.**
- **REYGEL P. en E. WESEMAEL (2011) Prospectie met ingreep in de bodem aan de zuidelijke toegang van de Keizersberg te Leuven. Onderzoek uitgevoerd in opdracht van Team Herman van Meer (ARON rapport 126), Sint-Truiden.**
- **www.vensteropleuven.be**

De Sint-Geertruiabdij te Leuven | Het archeologisch vooronderzoek in de noordelijke en oostelijke pandgang

De noordelijke en oostelijke pandgang, 1912-1944. (K. Deckers 2007: 13)

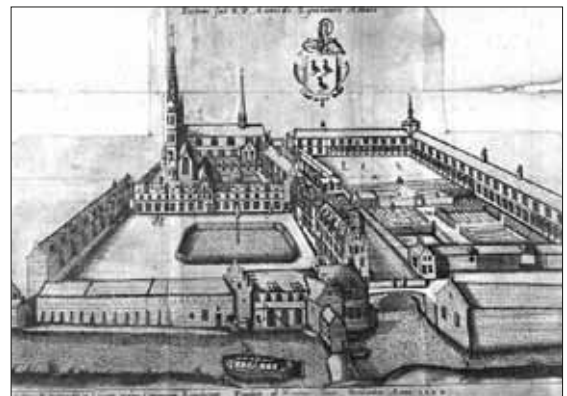
BEKNOPT HISTORIEK

In 1131-1140 maakt een charter voor het eerst melding van een plaats toegewijd aan de heilige Gertrudis van Nijvel en afhankelijk van de Sint-Pieterskerk. Deze plaats lag in het centrum van een kleine visserswijk nabij de Dijle. In 1206 werd een priorij van reguliere augustijnse kanunniken opgericht, die in 1252 één van de vijf parochiekerken werd van Leuven. Het eerste kloosterpand met de pandgangen zou dateren uit de eerste helft van de 14de eeuw. Bijna uitsluitend hogere edellieden bevolkten het klooster. Zowel in 1326 als in 1552 trof een brand de abdij. In 1449 werd de priorij tot abdij verheven en volgden de verfraaiing en uitbreiding van de kerk en kloostergebouwen met onder meer de toren zonder nagels, een nieuw dormitorium, koor, abtskwartier en infirmerie.

Met de Franse revolutie (1797) werd de abdij opgegeven en volgde de openbare verkoop van de kloostergebouwen in drie loten. Zo kwam er een textielververij, opslag- en werkplaatsen, een leerlooierij en bewoning. De westelijke en zuidelijke pandgang werden toen afgebroken.

Het geheel werd in 1911 opnieuw openbaar te koop aangeboden in vijf kavels. Priester-professor Armand Thiéry kocht een deel van de abdij. Hij liet het voormalige klooster terug opbouwen onder leiding van architect Piscador waardoor het grotendeels zijn huidige

uitzicht verkreeg. Op basis van historische en iconografische bronnen recreëerde hij de abdij. Hij streefde niet naar een wetenschappelijk verantwoorde reconstructie, maar naar een geïdealiseerd beeld. Verschillende archeologische vondsten, maar evenzeer delen van gebouwen die niet afkomstig waren van de abdij werden geïntegreerd. De westelijke en zuidelijke pandgang werden gereconstrueerd volgens de 14de-eeuwse stijl. De oostelijke en noordelijke pandgang stonden op dat moment nog recht. In 1917 kochten de benedictinessen van de Luikse abdij La Paix Notre-Dame het domein over van kanunnik Thiéry.

Afbeelding van de abdij onder abt Arnould d'Eynthouts (abt van 1593-1607). (K. Deckers 2007: 3)

Grafsteen die als fundering werd gebruikt voor de pandgang. (ARCHEBO bvba 2012)

Foto waarop de aflijning van de drie graven duidelijk zichtbaar is. Men kan zien dat spoor 2 en 3 onder de funderingsmuur doorlopen. (ARCHEBO bvba 2012)

Tijdens de Tweede Wereldoorlog richtte een bombardement grote schade toe aan de kerk en de pandgang. Hierbij werden de noordelijke en oostelijke vleugel van de pandgang totaal vernield. Architect Paul Rome maakte gedetailleerde plannen voor de reconstructie van de noordelijke en oostelijke pandgang, maar de uitvoering volgde nooit.

RESULTATEN ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK

Er werden in totaal drie proefputten aangelegd. Werkput 1 en 2 plaatsten we in de noordelijke pand-

gang, de één ter hoogte van een vermoede pijler en de ander tussen twee vermoedelijke pijlers. Werkput 3 legden we aan ter hoogte van de oostelijke pandgang en de overgang naar de kapittelzaal.

Verstoring van het terrein

Het terrein was tot een diepte van ongeveer 1,20m onder het maaiveld verstoord. In het zuidelijke deel van werkput 1 en 2 bevond zich een grote puinkuil met onder andere natuurstenen bouwelementen van vermoedelijk de pandgangen en/of de kerk. Mogelijk ontstond de kuil tijdens het bombardement van 1944.

Het skelet in de kapittelzaal dat nog verder onder de funderingsmuur doorliep. (ARCHEBO bvba 2012)

De funderingsmuren van de noordelijke en oostelijke pandgang

De funderingsmuur in werkput 1 was opgebouwd uit een mengeling van - deels herbruikte - baksteen, natuursteen en ijzerzandsteen. We vonden de aanzet van de pijler maar deze was deels verstoord door de grote puinkuil. De funderingsmuur in werkput 2 was minder goed bewaard. In beide gevallen was de basis van de fundering opgebouwd uit hergebruikte delen van een grafsteen die met de mooie zijde naar onderen waren gelegd. Op de grafsteen uit werkput 2 stond een kruis op de bovenzijde. Beide grafstenen hadden een trapezoïdale vorm en dateren we in de 12de-13de eeuw. Een scherf onder de grafsteen in werkput 1 dateren we 13de-14de eeuw.

De ligging en omvang van de resten van de pandgangen komen overeen met de grondplannen uit 1912 en 1915. De noordelijke pandgang ligt zowel op deze plannen als in het onderzoek parallel met de kerk. We konden maar één bouwfase onderscheiden en niets lijkt te wijzen op het feit dat de pandgangen oorspronkelijk anders lagen. We troffen telkens funderingsmuren aan op één lijn. Geen enkele vloeropervlakte wees op een oudere fase. Deze gegevens bevestigen een datering als oorspronkelijke fundering van de pandgang (14de eeuw), maar waarschijnlijk werd een deel later hersteld of vernieuwd.

De buitenmuur van de oostelijke pandgang was nog zichtbaar. In de derde werkput legden we de funderingsmuur bloot die de grens vormde tussen de pand-

gang enerzijds en de kapittelzaal anderzijds. Ook deze muur kreeg langs één zijde nog een extra rij bakstenen die duidelijk recenter waren.

Begraving in en onder de pandgangen

We troffen in alle werkputten graven aan. In werkput 1 betrof het minimaal enkele botten en twee stukken van een houten plank in het profiel, in werkput 2 telde we drie graven en in werkput 3 kwamen ook enkele graven aan het licht. Het gaat in alle gevallen om kistgraven die west-oost georiënteerd zijn en waarbij we meerdere begravingstadiën onderscheiden. Op het eerste zicht lijken het de typische begravingen in pandgangen. Dit wordt echter tegengesproken door enkele zaken. De funderingsmuren kunnen volgens het onderzoek in de 14de eeuw gedateerd worden en kenden enkele latere aanpassingen. De scherven in de vulling van de graven diene gedateerd te worden in de volle middeleeuwen. Een deel van de graven ligt onder de funderingsmuur en is dus ouder. Slechts één skelet uit werkput 3 bevond zich volledig in de oostelijke pandgang en kan na de periode van de bouw van de pandgang dateren. Uit de historische studie blijkt dat er aanvankelijk een religieuze plaats, vermoedelijk een kapel of kleine kerk, toegewijd aan de heilige Gertrudis van Nijvel was. We brengen deze graven hiermee in verband. Ze maakten misschien deel uit van een vroeger kerkhof uit de 12de-13de eeuw.

CONTACT

A. Devroe & J. Claesen / ARCHEBO bvba
Merelnest 5, 3470 Kortenen
www.archebo.be

BIBLIOGRAFIE

- **K. Deckers (2007) St-Geertrui abdij te Leuven. Beknopte historiek (onuitgegeven studie), Leuven.**
- **A. Doutrepoint (1937) Le cloître de l'ancienne abbaye de Sainte-Gertrude à Louvain (Revue Belge d'Archéologie et d'Histoire de l'Art) Antwerpen.**
- **R. Van Belle (2010) Grafmonumenten in de twaalfde-zeestiende eeuw, in: Tussen hemel en hel. Sterven in de middeleeuwen, Brussel.**
- **Google Maps (2012) <http://maps.google.be/maps?hl=nl&tab=wl>.**

De Gildenstraat te Rotselaar

Archeologische opgraving van 2 erven

INLEIDING

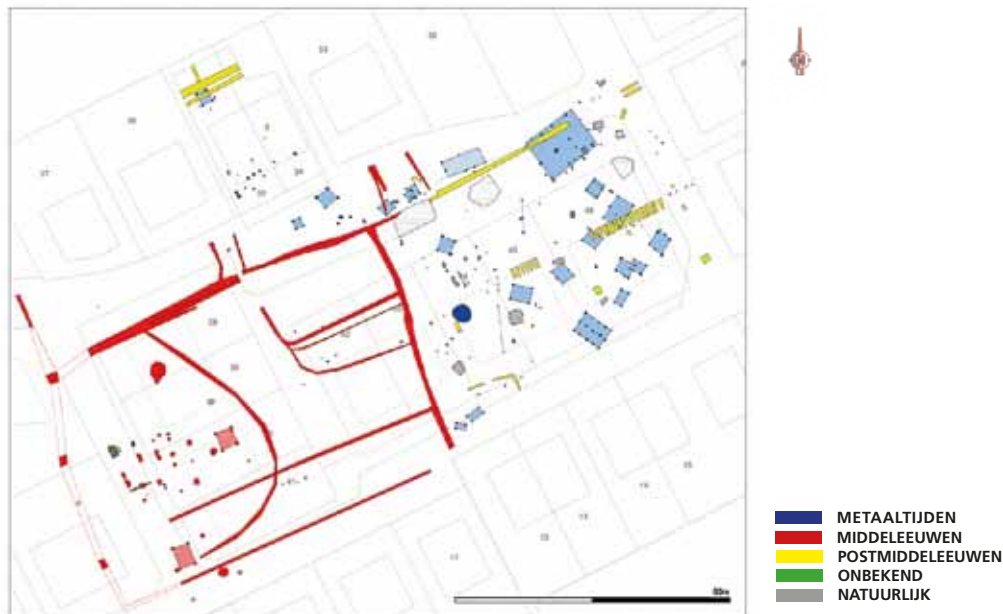
Het archeologisch projectbureau ARON bvba voerde in de Gildenstraat te Wezemaal (Rotselaar) een archeologische opgraving uit van 11 juni tot en met 4 juli 2012. In de periode maart-april 2012 voerde ARON bvba reeds een vooronderzoek op dit terrein uit. Daarbij legden we dertien parallelle proefsleuven en één kijkvenster aan en begeleidden we het afgraven van de wegkoffer rondom de bouwloten. We herkenden tijdens dit vooronderzoek met zekerheid zeven en mogelijk negen gebouwstructuren, waarvan zeven, mogelijk acht spiekers. Een negende plattegrond kan een kleine, rechthoekige constructie (ca. 7,3 x 3,0 m) zijn.

Het onderzoeksgebied is gelegen op het overgangsgedebied van de vallei van de Winge en de Hagelandse ijzerzandsteenheuvels, met de Middelberg net ten oosten van het terrein. De werkput (4850 m²) omvat het centrale en noordelijke deel van het te verkavelen terrein. Hier komt, zoals op het gehele te verkavelen terrein, onder de teelaarde een bruine tot grijsbruine plaggenbodem voor. Het onderzoeksterrein helt licht-

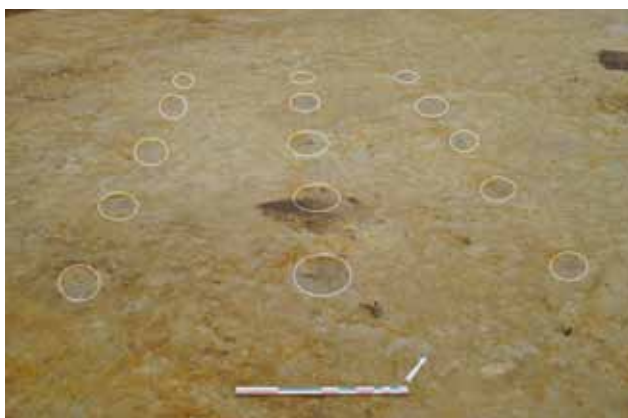
jes af in westelijke richting (TAW 15,00 – 14,00 m). Net ten noorden van het onderzoeksgebied, aan de overzijde van de Gildenstraat, stroomt een beek. De Leibeek stroomt ca. 350 m ten zuiden van het terrein. Beide beken monden uit in de Winge, die zo'n 700 m westwaarts stroomt. Op geen enkele historische kaart van het onderzoeksgebied zijn sporen van bewoning waar te nemen.

RESULTATEN

Het archeologisch onderzoek leverde 356 sporen op. 42 sporen hiervan hadden een natuurlijke oorsprong. De overige sporen kunnen op basis van de aanwezige vondsten, oversnijdingen en onderlinge gelijkenissen in drie verschillende periodes worden onderverdeeld, met name de ijzertijd, de middeleeuwen en de post-middeleeuwen. Van een aantal sporen is de functie en/of datering onbekend. Met uitzondering van de postmiddeleeuwse sporen bevonden alle sporen zich onder het plaggendek.

Overzichtsplanning

Structuur 1, vijftienpalige tweeschepige structuur

Tijdens het onderzoek konden twee erven aangeduid worden:

Een erf uit de ijzertijd

De oudste bewoning is gelegen in de oost- en noordelijke zone van het opgravingsterrein. Hier troffen we 128 sporen uit de ijzertijd aan. In samenhang met de sporen van het vooronderzoek herkenden we hierin 24 structuren. Het erf dateren we op basis van het baksel van het aardewerk in de late bronstijd tot ijzertijd. Enkele weefgewichten met een enkele doorboring en één randfragment van een Harpstedtpot (Simons 2) plaatst de nederzetting in de vroege-ijzertijd. De aangetroffen structuren zijn vierkant of rechthoekig van vorm en zijn gelegen op een min of meer NW-ZO georiënteerde lijn op het onderzoeksterrein. Het gaat voornamelijk om bijgebouwen, namelijk zestien vierpostenspiekers, drie zespostenspiekers en één kleine rechthoekige constructie. We konden de resten van vier tweeschepige structuren herkennen, waaronder één woonhuis en drie schuur- of stalgebouwen. Met uitzondering van vier structuren komen geen overlappingsen voor op het terrein. Dit correspondeert met het concept van 'zwervende erven' uit de vroege

en middenijzertijd waarbij de erven zich telkens over enkele honderden meters verplaatsten. De grote verspreidingen van de erven zorgt ervoor dat ze enkel door werkelijk grootschalige opgravingen te vatten zijn. Zowel in oostelijke als zuidoostelijke richting lijkt de grens van deze ijzertijdsite niet te zijn bereikt.

In één paalkuil van het woonhuis vonden we resten van een rituele depositie. Deze ovale paalkuil (0,78 x 0,52 m) heeft een gelaagde vulling waarin we twee lagen onderscheiden. Het restant van de oorspronkelijke vulling van de paalkuil bestaat uit een vrij zuijvere zandige laag met een gevlekte lichtgrijze kleur en spikkels houtskool. Deze omgeeft de bovenste laag die donkergrijs is met grijze en grijsbruine vlekken en spikkels en brokjes houtskool. Dit pakket kwam na het verwijderen van de paal in de kuil terecht. Uit deze laag verzamelden we in totaal 109 vondsten, wat erg opmerkelijk is, gezien de overige sporen op de site arm aan vondsten zijn. Nog opvallender is de samenstelling van het vondstcomplex: deze omvat naast 63 fragmenten aardewerk, uitsluitend fragmenten van weefgewichten en maalstenen. Allemaal artefacten die we relateren aan activiteiten die in en rond een huis plaatsvonden. De aardewerkfragmenten, 59 wand- en 4 bodemfragmenten zijn vervaardigd in een baksel gemagerd met chamotte en fijn zand. Van twee fragmenten is de buitenwand geglad. Opvallend is dat alle fragmenten sterk secundair verbrand zijn. De overeenkomsten in baksel en de vormsamenstelling wijzen erop dat de scherven waarschijnlijk van één pot afkomstig zijn. Van de 40 fragmenten van weefgewichten zijn twee fragmenten afkomstig van een rechthoekig weefgewicht, twee andere lijken een kegelvorm te hebben. Vijf fragmenten hebben bovendien een enkele doorboring, wat kenmerkend is voor de vroege-ijzertijd. In de middenijzertijd vervangen driehoekige, platte weefgewichten met drie doorboringen in de hoeken deze enkelvoudig doorboorde exemplaren. Ten slotte troffen we in de kuil zes fragmenten van een maalsteen aan. We ken-

Rituele depositie. Tijdens het couperen werden 109 vondsten aangetroffen, waaronder fragmenten van sterk verbrand aardewerk, van weefgewichten en van een maalsteen .

nen vergelijkbare vondstensembles uit verschillende ijzertijdnederzettingen. Ze komen voor in paalkuilen van huisplattegronden en gewone kuilen o.a. te Nijmegen-Lent, Nijmegen-Oosterhout, Maastricht-Randwyck en Oss-Ussen. In Oss-Ussen ging het om honderden oververhitte en secundair verbrande aardewerkfragmenten in samenhang met weefgewichten en/of spinklosjes en steenmateriaal. Deze dateren vooral uit de tweede helft van de vroege-ijzertijd. Ook in België (o.a. Meer-Zwaluwenstraat en Ekeren-Het Laar) komen voorbeelden van dergelijke deposities voor. In Meer-Zwaluwenstraat vulden scherven van een viertal potten de paalkern van een middenstijl van een gebouw.

Het gaat om een rituele depositie die we gezien zijn stratigrafische positie met het verlaten van het gebouw of misschien zelfs het erf in verband brengen. Dergelijke praktijk sluit aan bij het nederzettingssysteem van de zwerfende erven, dat tot de late-ijzertijd gangbaar was.

Een erf uit het einde van de volle middeleeuwen- late middeleeuwen

Het middeleeuwse erf is gelegen in het westelijke deel van de werkput en wordt in het oosten afgebakend door een gebogen greppel. De overige greppels, die ten oosten van deze greppel gelegen zijn, hebben een rechthoekig of gebogen verloop en tekenen zones af voor andere activiteiten (o.a. het houden van vee). Binnenin het middeleeuwse erf herkenden we naast enkele waterkuilen, twee spiekers. Op basis van de vondsten kan dit erf in het einde van de volle – late middeleeuwen gedateerd worden. Ook voor deze middeleeuwse nederzetting zijn de grenzen niet bereikt.

CONCLUSIE

Bij het archeologisch onderzoek trof ARON bvba in de Gildenstraat te Rotselaar 356 sporen aan die behoren tot een erf uit de vroege ijzertijd én een erf uit einde van de volle – late middeleeuwen. Gezien de aard en verspreiding van de aangetroffen sporen uit de metaaltijden en middeleeuwen besluiten we dat op dit moment slechts een deel van beide nederzettingen is blootgelegd. De grenzen van de sites lijken in geen enkele richting te zijn bereikt.

CONTACT

Inge Van de Staey
ARON bvba
Archeologisch Projectbureau
Diestersstraat 44 bus 201
3800 Sint-Truiden
011-72 37 95
info@aron-online.be

Resten uit een nabij verleden: archeologische toevalsvondsten in Vlaams-Brabant in 2012

Fig. 1 Bovenaanzicht van de twee betonnen schuilkelders

In de loop van 2012 registreerde een ploeg van het Agentschap Onroerend Erfgoed twee toevalsvondsten in de provincie Vlaams-Brabant. Deze registratie gebeurde naar aanleiding van de melding van een toevalsvondst bij grondwerken waar geen vergunningsplichtige opgraving was voorzien. Deze vondsten dienen gemeld te worden aan de Vlaamse Overheid, die decretaal de opdracht heeft om ze archeologisch te registreren en te onderzoeken. Het gaat steeds om kleine ingrepen, maar de ervaring leert ons dat sommige van deze archeologische onderzoeken toch belangrijke informatie kunnen opleveren voor het aanvullen van de archeologische inventarisatie, voor het lokale erfgoed en de plaatselijke historie.

BIJKOMENDE FUNDERING IN MEUZEGEM

De eerste toevalsvondst gebeurde bij renovatiewerken aan de als monument beschermde pastorie te Meuzegem, een oude wijk en later straatdorp net ten noordwesten van Wolvertem (Meise). Het dorp ligt op een uitdijende heuvelrug van het Brabants plateau, op de

overgang met de noordelijke laagvlakte. Meuzegem ligt op de linkeroever van de Meuzegemsebeek die samen met enkele andere beken zorgt voor de afwatering van de talrijke verhevenheden en het plateau.

Bij het uitgraven van een sleuf voor de aanleg van nieuwe riolering werd een massieve bakstenen muur aangetroffen aan de noordelijke zijde en noordoostelijke hoek van de pastorie (fig. 2). Deze fundering was trapsgewijs opgebouwd uit orangerode baksteen met een lichtgrijze tot witte kalkmortel. Het geheel was overdekt met een grijs cementlaagje. Deze funderingsconstructie begon ongeveer een meter ten oosten van de noordoostelijke hoek van het gebouw en liep verder door tot aan de andere hoek. Een babbel met de arbeiders aanwezig op de werken leerde ons dat deze constructie alleen aan deze zijde van het gebouw aanwezig was. In de noordoostelijke hoek was er bijkomend metselwerk aanwezig dat schuin onder de hoek van de fundering stak. Aan de zuidelijke wand van de fundering van de oude pastorie was duidelijk te zien dat deze volledige constructie tegen

Fig. 2 De bijkomende funderingsconstructie aan de noordzijde van de pastorie te Meuzegem.

Fig. 3 De bakstenen beerput in het noordprofiel

de oudere fundering was aangebouwd en dat deze bijgebouwde fundering bijgevolg recenter was dan de fundering van de pastorie zelf.

In het tegenover liggende profiel tekende zich een bakstenen beerput af met meerdere opvullingslagen (fig. 3). Onder de recent door de graafmachine verstoorde laag was duidelijk te zien dat de beerput op een zeker ogenblik werd vernieuwd en/of uitgebreid. De bodem bestond uit netjes naast elkaar gelegde bakstenen. Een zelfde soort bakstenen werd gebruikt voor de opgaande muren. Als bindmiddel gebruikte men zuivere leem. De uitbreiding of vernieuwing bestond uit dezelfde bakstenen, maar hier werd een gele zandmortel gebruikt. De opvulling van de beerput bestond onderaan uit een tien centimeter dikke donkerbruine laag, gevolgd door een vijftig centimeter dikke donkerbruine lemige laag en bovenaan een geelbruine zandlemige laag. De eerste laag bevatte talrijke mortel- en pleisterfragmenten. Enkele van de grotere pleisterfragmentjes vertoonden een viertal witte met daarop twee gele verflaagjes en hadden aan de achterzijde duidelijke sporen van fijne latjes en een lijnenpatroon van fijne plankjes of twijgjes. Na het uitzeven van enkele grondstalen uit deze laag werden een veertigtal scherven ongekleurd vensterglas, een paar botfragmentjes, een oesterschelp, een scherf roodbakkerend aardewerk en een scherf faïence, een fragment van een ijzeren pin en een sikkelt gerecupereerd. De tweede laag bevatte, naast een spijker en een paar fijne botfragmenten, één scherf roodbakkerend aardewerk. De laatste laag bevatte talrijke baksteenfragmenten en is waarschijnlijk een restant van de vernieling van de bovenzijde van de beerput.

Een kort historisch en cartografisch onderzoek leverde geen enkele inlichting op over de constructie die tegenaan de oudere fundering werd aangebouwd. Uiteindelijk werd tijdens archiefonderzoek toch een tekst aangetroffen waarin de toenmalige pastoor aan het

stadsbestuur meldt dat door zware regens en sneeuw in februari 1957, de fundamente van de noordoost hoek van de pastorie zware barsten vertoonden en dat er dringend herstellingen nodig waren. Gaat het hier om deze dringende herstelling of dateert de constructie van daarvoor?

Wat de beerput betreft, kunnen we geen concrete datering vooropstellen.

SCHUIKELDERS UIT WOII IN OVERIJSE

Tijdens de heraanleg van het Stationsplein, de aanpalende straten en het verstevigen van de oevers van de IJse, kwamen ten noordoosten van het plein bij toeval stevige betonnen constructies tevoorschijn (fig. 1). De stadsdiensten van Overijse meldden deze toevalsvondst en het Agentschap Onroerend Erfgoed werd op de hoogte gebracht. Een opgravingsploeg van het Agentschap legde de betonnen constructies bloot en registreerde ze. Omdat de toevalsvondst in het noorden van de alluviale vlakte lag, moest er water weggepompt worden om de betonnen constructies van dichtbij te kunnen bekijken. Al snel bleek dat het om relictten ging uit WOII, die bij de bevolking niet meer gekend waren en die door de asfaltering van het plein na WOII totaal werden vergeten. Het aantreffen van deze schuikelders was een totale verrassing.

Na het wegpompen van het overtollige grondwater konden beide schuikelders betreden worden. Eerst hebben we de contouren gemeten van de betonnen constructie op straatniveau zodat we een leidraad hadden voor het verdere opmeten. We stelden vast dat er wel degelijk twee schuikelders naast elkaar gelegen waren en dat deze elkaars spiegelbeeld waren. Ook elke schuikelder op zich was symmetrisch opgebouwd waardoor, door het inmeten van één helft van een kelder, de andere helft gereconstrueerd kon worden. Door in de schuikelders te kruipen, met behulp

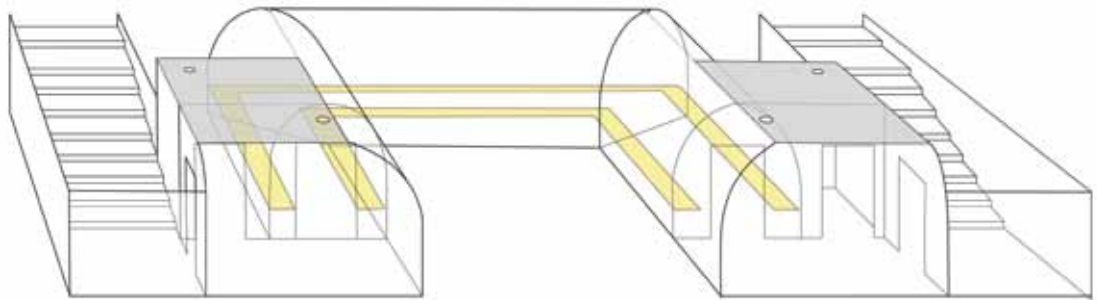

Fig. 4 Voorlopige reconstructietekening van een van de schuilkelders op basis van de verzamelde gegevens

van de genomen foto's en de vaststellingen binnenin, kunnen we toch een goede beschrijving geven van de opbouw van de kelders, die identiek dezelfde zijn.

De kelders bestonden uit twee toegangstrappen, die via een deur leidden naar een soort toegangssas dat afgedekt was met een horizontale betonplaat (fig.4). De deuropening met de verroeste metalen mannelijke bledden van scharnieren vastgemaakt op de metalen afboording, wees erop dat de schuilkelders stevig konden worden afgesloten. In dit toegangssas waren twee deuropeningen aanwezig. Eén leidde naar een kleine kamer die eveneens met een deur kon worden afgesloten en die als noodtoilet kan worden geïnterpreteerd. De andere opening leidde naar het centrale gedeelte van de schuilkelder, dat bestond uit halfronde betonnen buizen van ongeveer 2 meter hoog en 2 meter breed. Deze betonnen buis liep ongeveer 5 meter verder om dan om te buigen in een hoek van 90° naar een buis van 6,5 meter om dan vervolgens weer in een hoek van 90° over te gaan in een derde buis die dan weer uitliep in een toegangssas en trappartij. Beide schuilkelders hadden dezelfde indeling en vertoonden op meerdere plaatsen in het plafond metalen lichtgaten die van binnenuit konden worden afgesloten. Door het water heen konden duidelijk betonnen banken herkend worden tegen de beide wanden van de schuilkelders.

Zoals reeds vermeld waren deze schuilkelders niet meer gekend bij de huidige bevolking van Overijse. Slechts één persoon wist nog te vertellen dat hij in de schuilkelder gevluht was met zijn klasgenoten vanuit de nabijgelegen school. De archivaris van de stad vond wel een document uit 1942-43 terug, waarin vermeld werd dat de schuilkelders door de Duitse bezettingstroepen zouden zijn gebouwd naar aanleiding van de talrijke bombardementen. Een kort onderzoek naar gelijkaardige bunkers leverde voorlopig niets op.

Beide voorbeelden van geregistreerde toevalsvondsten laten duidelijk zien dat dergelijke kleine archeologische ingrepen een bijkomende bron kunnen zijn van onschatbare waarde over verdwenen monumenten en relictten uit een nabij verleden.

CONTACT

Geert Vynckier, Onroerend Erfgoed
Phoenixgebouw
Koning Albert II-laan 19 bus 5 , 1210 Brussel
0477-56 03 89 / www.onroerenderfgoed.be

BIBLIOGRAFIE

- DE MAEGD C. & VAN AERSCHOT S. 1975: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Vlaams-Brabant, Halle-Vilvoorde, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 2N*, Gent, 788.
- GANTOIS G. 2012: *Beknopt overzicht historische studie: De pastorie van Meuzegem. (uit het dossier van de subsidieaanvraag).*
- GILLISJANS, M. 2011: *Kroniek van het Hof te Meuzegem alias hof van Pitsenborch, Eigen Schoon en de Brabander 94.3*, 419-440.
- LEFVRE L., J. VERHASSELT J. & 'T KINT L.J. 1978, *Geschiedenis van Wolvertem, Affligem.*
- VERBESSELT, J. 1965: *Tussen Zenne en Dender - III, Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw 4*, Pittem.
- VERBESSELT, J. 1967: *Tussen Zenne en Dender - IV, Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw 5*, Pittem.
- VYNCKIER G. 2012: *Stationsplein/Processiestraat, Overijse (Prov. Vlaams-Brabant), VIOE Rapportage Toevalsvondst, ongepubliceerd rapport.*
- VYNCKIER G. 2012: *Meuzegemstraat 84, Meuzegem-Wolvertem (Prov. Vlaams-Brabant), VIOE Rapportage Toevalsvondst, ongepubliceerd rapport.*

